

3740

286

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԵՆՏՐԱԼԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼԻ ԿՈՄԻՏԵ

ԲԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԵՍՊԵՐԱՆՏՈՒ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼԵԶՈՒԿ

Կազմեց Հ. Տ. Ա.

Թ Ի Յ Լ Ի Ս

Երան Հայկերանտո, Երկրագործական Պ 17

1910

9-48

ԲԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

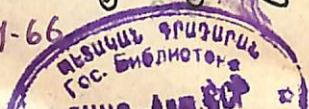
ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ԼԵԶՈՒԻ

Կազմեց Հ. Տ.-Ս.

Þ í 3 l í U

րան «Էսպերանտո», Եկիզառետինսկայա № 17

1910

ու (կարճ) և զգոյալ մասն զգնունքալի

Մի քանի տառեր ունեն ատանձնա-
յատկութիւններ. 1. *ü* տառը ճիշտ այն-
պէս է կարգացում, ինչպէս ու հնչիւնը
հայերէն Աստուած, հազոռագիւտ բառերի
մէջ: Նա աւելի շուտ *ւ*-ի արժէքն ունի:
2. եթէ տպարանում *ê, ê, ñ, j, ñ, ü*,
տառերը չեն ճարւում, գործ են ածում
ch. gh, hh, jh, sh և *u* տառերը: 3. *Ll*
տառը կէս փափուկ է արտասանւում: 4.
եթէ *j* տառը գտնւում է ձայնաւորից ա-
ռաջ, այդ դէպքում ձայնաւորը փափկա-
նում է. *ja-եա, je-ե, jo-եօ, ju-իւ*:

ՅՕԴ. — Անորոշ յօդ գոյութիւն չունի
և կայ միայն որոշեալ *la* յօդը, որ գործ
է ածւում բոլոր սեռերի, հոլովների և
թուերի մէջ միակերպ. *la patro* հայրը,
la patrino մայրը, *la ŝtono* քարը, *la*
humo լոյսը: Հետևապէս դա մեր *լւ*-ի
արժէքն ունի: Ում համար որ յօդի
գործածութիւնը դժուար է, կարող է ի-
սպառ գործ չածել, մինչև որ գործնական
զբաղմունքը նրան կըսովորեցնէ:

ՄԱՍՈՒՆԻ ԲԱՆԻ. — Գոյականն ա-
նունը միշտ վերջաւորւում է *o*. օր. *homo*
մարդ, *besto* գազան ևն.: Յոգնակի թիւը
կազմելու համար *o* վերջաւորութեանը
աւելացնում ենք *j* տառը: Ըստ վերջաւոր-
ութեան կայ միայն երկու հոլով՝ ուղ-
ղական եւ հայցական. վերջինս կազմւում
է ուղղական հոլովի վերջաւորութեանը
աւելացնելով *n* տառը, օր. *patro-n* հօր
(գրաբար *զհայր*): Մնացեալ հոլովները
կազմւում են նախդիրներով սեռականը
ստանալու համար աւելացնում ենք *de*
(-ի, նաև բացառականի -ից), տրականը՝
al (առ, դէպի), գործիականը՝ *per* (-ով,
միջոցով) և պատմականը՝ *pri* (մասին.
սակէն *предложный* հոլովը):

Այսպիսով կը ստանանք հետևեալը.
Ուղ. *la libro* գիրքը.
Մ. *de la „* գրքի
Տ. *al la „* գրքին
Հ. *la libron* գիրքը (գիր)
Գ. *per la libro* գրքովը

Պ. pri la „ գրքի մասին
 Յոգնակի թիւը կը լինի՝
 Ու. la libroj գրքերը
 Ս. de la „ գրքերի
 Տ. al la „ գրքերին
 Հ. la librojn գրքերը
 Գ. per la libroj գրքերովը
 Պ. pri la „ գրքերի մասին:

Ճիշտ այսպէս են հոլովւում բոլոր գոյական անունները՝ շնչաւորը թէ անշունչը, տեսանելին թէ վերացականը, իսկ մնացած նախդիրները զրուելով բառի ըսկզբնական ձևի առջևից ստացւում են զանազան հոլովներ կամ թէ, աւելի լաւ ասած, առանձին ձևեր. օր. por patro—հօր համար, kun bovo—եզան հետ, en domo—տան մէջ, են.:

Ածական անունը միշտ վերջաւորւում է ա. օր. varma տաք, seka չոր են. Ածականները հոլովւում են գոյական անունների պէս և միեւնոյն ժամանակ հոլովւում են և այն դէպքում, երբ գտնու-

ւում են գոյական անունների հետ. օր. bona amiko (բարի բարեկամ), որի հայացականը կը լինի bonan amikon. յոգնակի թիւը՝ bonaj amikoj, bonajn amikojn. Թուական անունները յատուկ վերջաւորութիւն չունին. քանակական թուական անունները չեն հոլովւում:

Unu—1, du—2, tri—3, kvar—4, kvin—5, ses—6, sep—7, ok—8, naŭ—9, dek—10, dudek—20, tridek—30, cent—100, mil—1000 են: Թուերը կարգացւում են այն կարգով, ինչպէս որ գրւում են. 12-dek du, 26-dudek ses. Դասական թուական անունը կազմւում է ածականի a վերջաւորութեամբ. unua առաջին, dua երկրորդ, են: Բազմապատկիչ մասնիկն է -obl-, trioble երեք անգամ: Կոտորակային մասնիկն է -on-, duono մէկ երկրորդ (կէս): Հաւասարական մասնիկն է -op-, duope երկուսով: Բաժանարար մասնիկն է po բառը, որ գրւում է թուերի առջևից. po kvin հինգ-

հինգ, po du երկ-երկու: Բացի այս կան նաև գոյականի և մակբայի վերջաւորութիւն ունեցող թուական անուններ:

Դերանուններն են. անձնական՝ mi -ես, vi-դու, դուք, (ci-դու անգործածական է), li-նա, šì-նէ (կանանց համար, ուռեւերէն oha), ցի-նա (չեզոք սեռի, ուռսերէն oho), ni-մենք, ili-նրանք, oni անդէմ դերանուն է և գործ է ածուած յոգնակի թուով. oni diras ասում են, oni ludas խաղում են, ևն.: Ստացական դերանունները ընդունում են ածականի և վերջաւորութիւնը. mia-մեր, via-ձեր, քո, šia-նէրա, nia-մեր, ևն.: Դերանունները հորովւում են գոյականների պէս. de mi, al mi, min, per mi, pri mi.

Բայերը վերջաւորւում են i (անորոշ դերբայ), skribi գրել, lerni սովորել: Ըստ թուերի և դէմքերի բայերի վերջաւորութիւնները չեն փոփոխւում, այնպէս որ դերանուններով են իմացւում թէ թիւը և թէ դէմքը:

Ներկայ ժամանակը վերջաւորւում է՝
-as. mi skribas ես գրում եմ. դու
vi „ գու գրում ես.
li (ši) „ նա գրում է.
ni „ մենք գրում ենք.
vi „ դուք գրում էք.
ili „ նրանք գրում են.

Անցեալ ժամանակը՝ -is.
mi skribis ես գրում էի, գրեցի.
vi, li (ši), ni, vi, ili skribis գու գրում էիր, նա գրում էր, մենք գրում էինք, դուք գրում էիք, նրանք գրում էին կամ թէ՛ գրեցիր, գրեց, գրեցինք, գրեցիք, գրեցին (ուրեմի կատարեալ և անկատար):
Անգառնի ժամանակը՝ -os.

mi skribos ես գրելու եմ, գրեմ
vi, li (ši), ni, vi, ili skribos գու գրելու ես, նա գրելու է, մենք գրելու ենք, դուք գրելու էք, նրանք գրելու են. նաև՝ կը գրեմ, կը գրես, կը գրէ, ևն.
Պայմանական եղանակը՝ -us.
mi skribus թէ որ գրէի.

vi, li (ši), ni, ili skribus. Թէ որ գրէիր, Թէ որ գրէր, Թէ որ գրէինք, ելն.

Դերբայները կազմուած են վերջաւորութեան a, i, o լծորդներով. գրանք լինում են ներգործական և կրաւորական:

Ներգործական. — ներկան վերջաւորում է -anta, օր. skribanta գրող (որ գրում է). անցեալը՝ -inta, օր. skribinta գրած (որ գրել է). ապանին՝ -onta, skribonta գրելու (որ գրելու է):

Կրաւորական. — ներկան՝ -ata, skribata գրուող (որ գրւում է), անցեալը՝ -ita, skribita գրուած (որ գրուել է). ապանին՝ -ota, skribota գրուելու (որ գրուելու է):

Դերբայները յաճախ գործ են ածւում նաև մակբայօրէն, օր. skribante գրելով. skribinte գրած լինելով:

Կրաւորական սեռի բոլոր ձևերը կազմւում են esti օժանդակ բայի օգնութեամբ, որ ի հարկէ գրւում է բայի կրաւորական ձևի հետ. օր. la letero estas skribita de mi նամակը գրուած է ինձնով (նա-

մակը ես եմ գրել—հայերէն այսպէս ենք թարգմանում:)

Մակբայները վերջաւորւում են—e: ofte յաճախ. mi kantas ofte ես երգում եմ յաճախ: Բաղդատական աստիճանը նման է ածականին և «քան» բառը թարգմանւում է ol. օր. via patro pli bone skribas ol mi ձեր (քո) հայրը աւելի լաւ է գրում քան ես:

Նախդիրներն առանձին վերջաւորութիւններ չունեն: Նախդիրները միշտ ուղղական հոլովի հետ են գրւում (պահանջում են ուղղական հոլով և երբ ցոյց են տալիս ուղղութիւնը (գէպի ուր հարցին իրրև պատասխան) գործ են ածւում և հայցականի հետ: Բացառութիւն են կազմում al գէպի և ցիս մինչև նախդիրները:

Ընդհանուր կանոնները

ա) Ամեն մի բառ կարդացւում է այնպէս, ինչպէս որ գրուած է. օր. mi ne havas tempon մի նէ հաւաս տէմպօն:

բ) Շեշտը միշտ գտնւում է նախաւեր-

ջին վանկի վրայ. օր. ami, filino, aparteni.

դ) Բարդ բառերը կազմում են պարզ միաւորութեամբ, միայն նորուսների համար և բառարաններում յաճախ դրանք իրարից բաժանուած են գծիկով և կամ ապաթարցով. օր. fero երկաթ, vojo ճանապարհ: որից երկաթուղի կը լինի fer-vojo կամ fer'vojo: Այստեղից երևում է, որ բառերը բաժանուած են և բաժանուած է նաև ընդհանուր վերջաւորութիւնը,

դ) Երբ մի այլ բացասական բառ է ընկնում նախադասութեան մէջ ne բացասականը, որ ոչ է նշանակում, այլևս չի գրւում. օր. mi neniam vidis ես ոչինչ չը տեսայ, կամ ինչպէս հայերէն էլ ասում ենք «ես ոչինչ տեսայ»:

ե) «Դէպի ուր» հարցին պատասխանը լինում է հայցական հոլովով. օր. tie այնտեղ, tien դէպի այնտեղ. Tiflison դէպի Թիֆլիս:

զ) Ամեն մի նախդիր որոշ նշանակութիւն ունի, բայց եթէ հարկաւոր է գործածել որևէ նախդիր և նախադասութեան մտքից չի հասկացւում թէ որը, այդ դէպքում գործ է ածւում je, որը առան-

ձին նշանակութիւն չունի. օր. ridi je tio ծիծաղել նրա վրայ, goji je tio ուրախանալ այն բանի վրայ: Փոխանակ je նախդրի կարելի է գործածել նաև հայցական հոլով:

է) Այն բոլոր օտար բառերը, որոնք բոլոր լեզուների մէջ մտնելու քաղաքացիութիւն են ստացել, էսպերանտօ լեզուի մէջ ևս գործ են ածւում, միայն ենթարկւում են նրա կանոններին, այսպէս օր. kulturo, teatro.

ը) Թէ գոյականի և թէ յօդի վերջաւորութիւնները կարող են կրճատուել և փոխարինուել ապաթարցով. օր. de l' mondo փոխանակ de la mondo, dom' = domo և այլն:

Միջաժանցներ և նախաժանցներ

—ac—ցոյց է տալիս անարդանք և ստորացում. homcj մարդիկ. homaĉoj մարդուկներ:

ad—տեղութիւն, բաղմանդամութիւն. pafi գէնք պարպել, pafadi գինակոծել:

—aj—որևէ նիւթից գոյացած, որոշ յատկութեամբ. ŝafo ոչխար, ŝafaĵo ոչխարի միս.

—an—՝ անդամ, բնակիչ, մի բանի հետեղ. urbo քաղաք, urbano քաղաքացի, Kristo Քրիստոս, kristano քրիստոնեայ:

—ar—՝ միատեսակ առարկաների համախմբում. arbo ծառ, arbaro անտառ:

bo—՝ ամուսնութեամբ ձեռք բերած բարեկամութիւն. patro հայր, bopatro աներ, սկեսայր:

—ĉj—՝ փաղաքշական կրճատում. Petro Պետրոս, Peĉjo Պէժո, Alĉjo Ալէքսանդր:

dis—՝ ցրումն, մաս-մաս լինելը. iri գնալ, disiri ցրուիլ:

—ebl—՝ կարելիութիւն (կարելի լինել) fleski ձկեկ, fleskebla ձկուկ:

—ec—՝ յատկութիւն կամ զրութիւն (վերացական) blinda կոյր, blindeco կուրութիւն:

—eg—՝ մեծացում և ուժեղացում. pafilo հրացան, pafilego թնդանօթ:

—ej—՝ տեղ, որ նշանակուած է մի բանի համար. preĝi աղօթել, preĝejo եկեղեցի:

ek—՝ գործի սկիզբը՝ ակընթարթը. memori յիշել, ekmemori յանկարծ յիշել:

—em—՝ ենթարկումն, սովորութիւն

ունենալը. babili շատախօսել, babilema շատախօս:

—er—՝ միակութիւն, մի հատ. ŝablo աւաղ, sablero աւաղի հատիկ:

—estr—՝ վարիչ, կառավարիչ. sipo նաւ, ŝipestro նաւապետ:

—et—՝ առարկայի փոքրացումը, աստիճանի թուլացումը. lago լիճ, lageto լճակ:

—ge—՝ երկսեռ. patro հայր, gepatroյ ծնողներ:

—id—՝ զաւակ, սերունդ. bovo եղն, bovido հորթ:

—ig—՝ ստիպել մի բան անել, մի բան դարձնել. varma տաք, varmigi տաքացնել:

—iĝ—՝ մի բան դառնալ. naski ծնել, naskiĝi ծնուիլ:

—il—՝ գործիք. kombi սանրել, kombilo սանր:

—in—՝ իրական սեռ. patro հայր, patrino մայր:

—ind—՝ արժանիք. ami սիրել, amin- da սիրարժանի:

—ing—՝ առարկայ, որի մէջ մի բան կարելի է դնել. kandelo մոմ, kandelingo աշտանակ:

ism—՝ (միջազգային գործածութեան համաձայն). patrioto հայրենասէր, patriotismo հայրենասիրութիւն:

—ist—՝ մարդ, որ պարագլում է որեւէ բանով, boto կօշիկ, botisto կօշկակար:

mal—՝ անպայման հակադրութիւն. bona բարի, malbona չար. seka չոր: malseka թաց:

—nj—՝ իգական փաղաքշական մասնիկ. Mario Մարիամ, Manjo Մանեա:

re—՝ կրկին, յետ. doni տալ, redoni վերադարձնել:

—uj—՝ 1) առարկայ, որի մէջ մի բան է պահուած. mono դրամ, monujo քսակ.

2) բոյս որ պտուղ է բերում. pomo խնձոր, pomujo խնձորենի. 3) երկիր որեւէ ազգի. armeno հայ, Armenujo Հայաստան:

—ul—՝ մարդ, որեւէ յատկութեամբ, bela գեղեցիկ, belulo գեղեցկադէմ մարդ:

—um—՝ գործ է անում, երբ մի բառ կազմելիս ոչ մի միջաձայն չարմար չի գալիս. օր. kolo վիզ, kolumo օձիք, nazo քիթ, nazumo ակնոց-պենանէ:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0240710

„ԿՈՎԿԱՍՆԸՆ ԷՍՊԵՐԱՆՏԻՍՏ“

Երկշաբաթաթերթ, Էսպերանտո, ուրա, հայ և
վրացի լեզուներով, 1911 թ. տարեկան 1 ր. 50
կոպեկ:

Կազմելի է ստանալ ամեն տեսակ դասագրքեր
Էսպերանտո լեզուի:

Հասցեն՝ Քիֆլիս, Տպարան „Էսպերանտո“ Հայ
Տէր-Աստուածաբանցին:

Քիֆլիսում „Էսպերանտո“ լեզուն կարելի է
սովորել „Էսպերանտիստների Ռուսական Լիգայի“
բաժանմունքում, որ գտնուում է Միքայելյան փող
№ 38, Քանդոյան եկեղեցու Միակն զպրոց
շինութեան մէջ: Դասատուութիւնը լինում է կիւ
րակի օրերով:

Սոյն գիրքը 50 ծր. արժէ
օր. 1 ր. 50 կ., իսկ 100-ից
30%:

499.9

2-4

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ԲՈՒԿՈՒՆԵՐԱՐԱՆ
ԱՅԿԱՍՏԱՆԻ